

Extrait du Privilege du Roy.

PA R grace & priuilege du Roy est permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon , d'imprimer, ou faire imprimer vne fois ou plusieurs, ce present liure intitulé, *L'Extractum Iuris Civilis & Canonici, sive potius Commentarius de verbis quia ad ius utrumque pertinent significatione.* Lequel liure il a recouert avec grands fraiz, mises & delperles : & pour ce est fait défense de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs & personnes quelconques, de non imprimer, vendre, ni distribuer en ses paix, terres & seigneuries, ledict liure nouvellement imprimé par ledict Rouille, si ce n'est pas son consentement , & ce jusques au temps & terme de neuf ans, à compter du iour & date que sera parachevée la premiere impression : sur peine d'amende arbitraire & de confiscation des liures qu'ils auroyent imprimez. Et à fin qu'aucun ne puisse pretendre ignorance du present priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que l'extract d'iceluy estant mis au commencement dudit liure, servie pour toute notification , lauf en demander copie audict Rouille, (si bon leur semble) & ce à leurs despens. Car tel est son plaisir, non obstant oppositions & appellations quelconques: comme plus à plein est contenu & déclaré par lesdites lettres de priuilege , sur ce données à Paris, le deuxiesme de Decembre, mil cinq cens soixante trois, & de son regne le quatriesme.

Par le Roy, à vostre relation,

Signé, de Vabres.

Et sealé du grand seau en cire jaune à simple queue.

ILLVSTRISSIMO VIRO DOCTISSI-

MOQVE I.C PETRO DAVS.

SERRE, CAROLI NONI CHRI-

stianiss. Galliarum Regis in curia Lugdunensi

Consiliario, caussarumq; eius adiuvato,

seruissimæq; Reginæ mattis libel-

lorum supplicum magistro,

Guillelmus Rouillius

S. D.

VERE quidem & sapienter, vir doctissime principem illam naturam legem viri prudentes aliud nihil esse valuerunt, nisi rectam et à mensura deorum tractare rationem, que in natura insita, impetraret honesta, & que que facienda jure probaberet contraria, mentem denique omnia ratione aut cogente, aut detinente Dei. nec minimum ingenii ex cogitata, aut scitur aliquid esse populorum, sed seculis omnibus ante natam, quam scripta lex vila, aut quam omnino cincta confitura. Huic enim ex tot animalium generibus et naturis, praelata quadam conditione soli homines participes, amiculam cum Deo societatemque coierunt, que recta et perfecta cum est, lege quadam cum diuisis spiritibus consociantur, inter eos communio iuris est, eiusdemque ciuitatis habentur: nam unusquis hic mundus una ciuitas communis deorum atque hominum existimanda est, aut illa: et quod in ciuitatibus ratione quadam agnitionibus familiarum distinguuntur status, eaneo id in rerum natura magnificenter, & tantoque praelarius, ut homines deorum agnitione genereque teneantur. ex quo efficitur illud, ut nullum animal sit praeter hominem, quod habeat aliquam Dei nesciam: isque vere deum agnoscere dicatur, qui unde ortus sit, quas recordetur et agnoscat. Ad institutionem igitur nulli omnes sumus, neque opinione, sed à Deo constitutum est. Dicam etiam planius. An est cuiusdam unus tamen simile, tam par, quam omnes inter nos metippos sumus? inveniam, vir doctissime, si depravatio consuetudinum, si opinionum vanitas imbecilitatem animalium non torqueret; & si fieret quoconque copisset, sic nemo ipse tam similis esset, quam omnes omnium. cum vero quacunque hominis est definatio cum una in omnes valeat, nulla dissimilitudo inter eos est, omnèque hominum genus sociatum inter se intelligi debet, & ad participandum aliud ab alio, communicandumque inter omnes iusti natura facti sumus. Neque vero dubium est, quin si quomodo est natura, sic iudicio homines humani (ut ait Comicus) nihil à se alienum putarent, collocetur ius aquæ ab omnibus. nam si, quibus à Deo ratio data est, iusdeos etiam recta data est: ergo & lex, qua est recta ratio in habendo & cresendo: si lex, in quoque. Omnibus autem ratio ius igitur omnibus datum est. indeque proclere fons illi philosophorum omnium Socrates, eum solebat execrari, qui primus utilitatem ab honestate sciunxerat id enim querebatur caput esse ex viorum omnium: itemque

THE SAVRI,
S I P E,
**DICTIONARII MAGNI IVRIS
CIVILIS ET CANONICI DE
VERBORVM, QVAE AD IVS
PERTINENT, SIGNIFICA-
tione, deque eius
Formulis.**

LIBER PRIMVS.

ALITER A, de qua M. Cicero lib. i. de Divinitate. Sua (inquit) rotunda humilis A, litteram impresum. Eadem in Greciam & Phoenix à Cadmo adlata fuit, ut Plinius lib. 7, cap. 56. hinc naturaliter scribit, de rerum inventoriis loquens.

A, silvaticis literis à Cicerone pro Milo. recte dicitur. Nam apud veteres Romanos absolutionis notum fuisse docent Alex. ab Alexand. Genial. dictum libro 1. capit. 14. Ibid. in legge 2. D. de origl. iur. & eruditissimi quique ex Alfonso in Oratio pro Milone. Fuit etiam nota in suffragiis, & coniunctis legum, quae se cives repudiare rogationem significabant. Nam duobus tabulis dari sollebantur quæcum in altera V. R. id est, uti rogas, scriptum erat in altera A. id est, antiquo, antiqua sequor, noua non placet. Erat &c. ut alia permulta, praenominibus nota, ut ex Valerio Probo Epigrammatisque Vrb. Veteris lenitudo constat Sed & A. Augustum significat in inscriptionibus, & subscriptiōnibus constitutionum C. Theodosii & Iustiniani, & Novell.

A quoque prepositio est, que prodoncet, Alciato lib. 7. Parerg. cap. 21. accipi debet apud Terentium Clemens ten. I. id si hoc c. 5. s. 12. de cond. & demonstr. ibi, si à liberis non nup. erit. id est, donec vel quando filios habuerit, eos non deseruerit. Sonat etiam idem quod, pro quo significari vult est M. Cicero in Clodiana. Non modo dicendi à rea, sed resurgendi potestas. & c. id est, pro reo. Sumitur quidoque pro post, apud Pomponium i. 2. c. 8. & ii. D. de origl. iur. 1 regibus, & cedc, id est, post reges, post cedem. & apud Paulum 1. pater. 20. s. 1. D. de adulter. Interdum loci propinquitate denotat, ut à theatro venire, id est, à loco, qui est iuxta theatrum. Aliquando ponitur pro, per, ut in diu Antonini constitutione. i. C. ad leg. Fab. de placib. à quo, id est per quem. Interdum sumitur pro, de, ut à Calvo Nono. Sic aliquando non indoctos loquuntur sive scribit Thurn. Linacer, indicans etiam pro, versus, prepositione usurpat. Sed & separatione in significatur apud Pomponium leg. 3. s. si ibi à Brundesso. D. de act. emori. idque Bartolini in lege si ex duobus D. de duob. re. & Baldus in 1. à caligo. C. de nupti. adnotat. Præundi quicunque vim habet, & significatio ea. verbis, col. iuncta est, im-

mitat, ut in dictione ambiguitat, qua usus est Vlpianus in l. 5. hi quibus. D. de legat. 3. quæve extortis significantur.

A, quinque prepositio causatiæ accipitur apud d. Augustinum, & Iudor. cap. coniuges, & can. coniunx. 27. q. 3. Suntur etiam pro ex, apud Gaium, l. adeo. 7. s. quod si uno. D. de acq. re. dom. Significatus est etiam primi termini à quo, sicut dictio, visque, termini ad quem. Hic terminus à quo significat exclusiæ, ut si caueatur statuto, A pulsu campanæ vesperum per viros incedat. Inclusiæ autem, veluti, si cautum ita fuerit statuto, Apulu campanæ cuique domum inand exire licet, quia sic statuens intellexisti videtur.

A, prepositio aliquando subauditaria à iure apud Macrum, 1. militis agrum. in princip. D. de re iudic. & apud Papinianum l. Liberto. p. 2. item. D. de neg. gest. Officiorum quinque & dignitatum nominibus praeposita significat, qui iis officiis, & dignitatibus ligantur, et à studiis, à manu scruta. Suetonius in Claudio Cap. 2. A libellis, & secretis, quos magistris libelorum supplicum, & secretarios appellamus, idque classici leprotores probant. Sic dicimus à rationibus, id est, computorum magistris. A punctis verbo, aquariorum redditui prefector. Significamus, Frontino libr. 2. de aqueduct. Idem de Ab, censendum est, ut, ab iecisis, ab epistolis. Suetonius in Claud.

A capite ducenti, vide infra. Caput.

A Duumviro diuini intelligendus est, qui iussu, permissu, mandante Duumviri dimittitur, apud Vlpianum l. si quis uxori. 52. s. 6. D. de furt. itaque accipiens dum rete ibide in se sit Bartulus.

A filio legare dicitur is, cui iubet legatum à solo filio, à substituto non item, præstari, ut apud M. Ciceronem clare liquet.

A liberis, pro quæ in diu liberos habebit, Terentius, l. sed si. 22. s. 2. D. de cond. & dem.

A me vi possidet, qui vi me deiecit, apud Vlpianum l. 3. s. qui à me r. D. de vi. & vi arm.

A me possidet, qui possessionem meam iniuste naegit est. Vlpianus, l. 4. in princ. D. vii possid. Eodem sensu dicimus, ab aliquo possidere l. 2. D. eod.

A B

An, aliquando accipitur pro contra, citat Alber. & Olsendorp. l. 1. D. de publi. & recti. sed ibi ad, non ali legitur in P. Flo. & vulgar. vbi ad, pro contra, accipit Accursius.

Abstiam pro ob, sumitur in constit. Theodo. Arc. & Henr. l. Lynca. C. si quis linpe. maledix. Equidem

modis appellatur. Alias ius simpliciter dicitur: alias apex iuris: ius inflexible: generalis definitio: subtilitas verborum: prædorum ius: strictum ius: nonnquam summa iniuria, sed improposito, & respectu alieno, Budæo, l. i. D. de iust. & iur.

Ius sumnum bisariat accipitur, propriè & impropriè. Ius sumnum propriè dicitur, certa honestatis sententia, quæ suo generaliter officio in republica fungi potest, sive à naturali, sive à ciuitate ratione petatur. Exempla esse possunt omnes regulæ & theses iuris. Nam haec in suo genere rem, de qua tractant, suprema sunt; strictissima ratione distincte quidem, sed simpliciter ac sine via circumstantiarum consideratione futuri facti.

Ius sumnum in proprie appellatur, quod prædura interpretatione trahitur ad species factorum inconvenientes, vel quod simulatis quibusdam argumentis colliguntur sophisticæ in fraude in legis, i. in civile. Et l. seq. D. de legib. Reliquæ que ad hanc rem pertinent, vide apud Bud. in Prior. adnot. in l. i. D. de iust. & iur.

Ius togæ dicebatur, quod Præcipites peregrinis dabat, vt iis vetitum ciuitum Rom. proprio vi licet. Plin. libr. Epist. 11. Idem cum Græco pallio amictus iustrasset, (carent enim iure togæ quibus aquæ & ignis interdictum est) postquam se compositus, &c. Marcellinus l. diuersi, j. l. D. de iur. sicc. Obsidium bona in fiscum cogenda sunt. sed si accepto viii togæ Romani veciues Romanæ semper egerint, &c. vide infræ, t o c a.

Ius trium liberorum institutum est, ut qui quaque tres liberos ex iusto matrimonio suscepissent, ut plurima præcipuo quod & singulari iure præter ceteros concederentur, veluti, ut mulieres viuo patre testamento condere, & rem suam fiducia tutorum auctoritate admixistrare possent: quod Plutarchus in vita Numæstatur. Ut viri excusatentur ab omnibus ciuibus muneras, quæ patrimonij non essent, l. i. D. de vacat. mun. Ut qui Romæ tres liberos superfluitas haberet, à tutelis & curationibz excusatener, s. l. Inst. de excusa. tut. Id autem ius erat nisi qui tres liberos non habebant, conceditur. aliquid enim est Tres liberos habere: aliud ius trium liberorum. Exclusus Plinius, l. ad Traianum epistola, qua Suetonio suo ius illud petens: Hunc, inquit, ius trium liberorum necessarium facient doce causæ. nam & iudicium nō promeretur; & patr' felix matrimonio expertus est impetrandumque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortuna malignitas denegavit. De hoc iure limpat. De S. C. Tercilli, in princ. & l. i. C. de legat.

Ius T. pro ipso iure Papl. 95, 51. D. de solut. Aditio hereditatis nonnullum quam iure confundit obligationem. Ius V E R V S appellatur, quod ab urbe Roma codita, & à Romuli tempore, ad seculum usque Iustiniani, fermè per m. c. c. c. annos consulsimè sparsum erat. Alij aliter expoant: Vide Vetus ius, & Hegedi in tit. C. de vet. iur. enac. Ius Novus à autem, cod. teste, in l. r. D. quid quisque iuris appellatur, quod nec in scripta redactum est, nec corroboratum confuerit. Videtur tamen in istm citata l. ius nouum accipi pro iure iusquo, & ab vsu forensi abhorrente.

Ius A T O T C V S, qui ius in aliquo loco reddit, l. Thal. s. Lucia, D. de fideic. lib. & vide. C. & D. de officio iuridici. Firmic. lib. 3. Matheseos capit. 12, talia erat qui Alexandria preficiebatur. Hunc Anaxandriam, Strabo appellat. Juridicos Italicos à M. Antonino philosopho datos tradit l. Capitolinus. Hinc

I U R I D I C I N A, quo verbo vius est Terull. lib. de Pall. I U R I S C O N S U L T U S dici debet, non iureconsultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius sœudo. Et iure peritus. Hæc Charissus lib. t.

Iureconsultus autem est (inquit Antonius apud Cicero nem lib. de Orat.) qui legum & constitutiniecius, qui priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, &

ad agendum, & ad cauendum peritus est. Imperfcta tamen haec est definitio, cum pragmaticis hæc eadem quadrare possint. Jurisconsulti enim ius in ciuitate constituunt, de his negotiis de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris cuiuslibet in parte numerantur. Consultabantur autem (vt Fab. sit) aut de verborum proprietate, veluti si de testamenti stipulationisve verbis esset controvergia, vel de quædisputatione, ut in Sergii & Oratæ causa illa nobilitas aut de voluntatis conjectura, ut cum testatore aliquid amplius voluisse, quam dictum contenditur. Cicero pro Plancio: Quæris num Jurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi nunc fallam de iure respondere dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui cum professi fuerint, satisfacere non possunt: non in iis, qui absoluissimè ab istis studiis consistunt. Verior itaque haec fuerit Hotom. definitio: Jurisconsultus est, qui non in iis ciuitatis, tum quæ boni, peritissimi, populo se ad respondentium, interpretandum, cauendum, argue agendum dedit, his enim omnibus in rebus iurisconsulti officiis versari, in Jurisconsulto suo copiose ostendit.

Jurisconsultorum vel prudentium triplex est differentia, quam obscurè colundit. Tribonianus Inst. de iure naturali, genti & ciuitati. Fuerunt prudentes, qui leges x i. 1. Tab. interpretantur, quorum disputationes fori, dictioris ius Ciuitale, l. 2. s. his legiorum iustis. D. de orig. iur. 1. 1. Fuerunt prudentes, qui priuatis respôdebant consilientibus, auctoritate probabiliti, non auctoritate necessariæ. 1. 1. Cooperant publicè Imperatoris auctoritate signatis scriptis respondere sub Augusto, à quorū responis nō licet recedere, d. l. 2. 5. Primus Diuus Augustus.

D E S C R I P T I O N I U R I S

C O N S U L T O R U M , q . v i . A .

Pomponio sub titulo De orig.

iur. enumerantur, ex

Hotomano.

S. P A P Y R I U S iurisconsultus, Tarquinio Superbo regante floruit. Iis leges omnes à Regibus iustis in ordinem rediguntur, eniūq; in librū coegit, qui liber i. circ. 100. l. lib. Papirianū appellatus est. P. Pop. l. 2. s. 5. & c. 2. D. de orig. iur. Videatur is fuisse Papyrus, quæ Dionysius Halicarn. scribit primū Regem sacrificium crevit scire, quem Manū appellat. Supè bū autem non Demetrius filius, vii Pomponius sed nepotem, Liuius: prænepotei Dionysius appellavit.

A. C E X A V O I V S, Decemvir: iurisconsultus; Ann. 445 i. 1. n. quæ leges x i. tabularum conscriptæ & constitutæ fuerūt. Eius maximū ipsius legibus conscribendis cōsilii existit. Poponi tradit. l. 2. s. 1. 8. D. de orig. iur. HERMODO RVS Ephelius iurisconsultus, legum quæ à legaris Romanis ex Grecia ciuitatibus altare sunt, tunc in Italiis tū solēt exularat, interpres fuit ob eamque causam statuta ei in Comitio dicata est. Plin. lib. 3. cap. 6. & Pompon. l. 2. s. 5. D. de orig. iur. vbi tamen Aucto rem scribit, pro A diutore rem, locum, interpretem. Strabo l. 14. 4. de Ephesiis cōsiderat: Asper s. aff. ab yis yezidis, p. 265. τὴν πάτην πατημένην την επαγγελίαν ζει, οὐδὲ τροπισθεὶς οὐδὲ καρότυσθεὶς φύγει σφικτόν πατημένην την επαγγελίαν την επα�

A. Extat et Heraclei ultima
epistola ad Hermodorum.

PROLEGOMENA

IN EAM LEGVM DE-

SCRIPTI ONEM QVAE

ordine alphabeticō subsequitur, ex Pauli

Manutij libro sexto Antiqui-
tatum Romanarum.

589

OPTIMA omnium, atque aquilissima naturae lex est, quæ cum nihil cuiquam decessit, tunc ea, quæ quisque habet, æternæ habet esse. nam, quemadmodum illæ, quæ celestibus corporibus præsunt, beatæ mentes iustissime sunt, & suum quæque corpori ultissimè regit; sic ipsa natura, quæ de superioribus illis mentibus derivata, & in unum collecta vis est, aquilissimum in agendo ordinem fertur: eisque quæ egit, patere omnibus, nec unquam non esse vult. itaque & eam pattern aeris, quæ sublimior, eoque puerior est, oculis trahentes, aspectu celi lucidissimo omnes fruimur: & interiorem, mixtam, spiritu haurimus: & sustinemur, atque alimur terra: & aqua ad ea, quæ cuique commoda, ac necessaria sunt, vivimur. nam, etiæ horum singula vni animantium generi tributa ad usum ac victimum præcipue videntur: tamen ita vni generi proprium unumquodque est, ut diuersi generis animalibus nihil denegetur. alitibus aer, mare, pescibus, quadrupedibus terra, certa culque animali sedes, ac naturale domicilium efficiuntia tamen omnibus communia sunt, neque alieni alimenti vsu animalium perpetuo careat. Hæc sua lege natura, communis omnium mater, ita constituit, ac sanxit. cuius ad similitudinem quo propius accedunt humanæ leges, eò certior ac laudabilior ea vita ratio est, quam hominum generi præscribunt. neq; ad aliud exemplum spectarunt homines illi, quos antiqui scriptores diuinis laudibus extollunt, quia suas ciuitates optimis institutis ac saluberrimis legibus temperarunt. Celebrantur præter ceteras Lacedemoniorum leges, à Ly cargo latz, Atheniensium, à Solone. Commemorantur & illæ, quæ Locrensis Zaleucus, Thuriis Carrondas, Getis Zamolxis, Pythagoræ discipulus, dedit. Laudat etiam Cretenium leges Plato, Carthaginensium Isocrates. Romanas vero Polybius anteponere omnibus non dubitat: hæc cum ab iis, qui ceteris hominibus ingenio, ac sapientia præstiterūt, summo opere laudatae predicatae sunt: quid alius, nisi præclaras fuisse, credendum est: at dissimiles inter se, &c. si dissimiles, quo modo omnes præclarae: quia nimis ad eundem finem, eandemque quasi metam, non eadem tamen via, omnes tendunt. Ius naturæ, in quo nihil inæquale deprehenditur, primi conditores legum ante oculos habuerūt. eius imaginem in suasquisque leges, quantum imitatione sicuti, transstulerunt. qui cum ad iustitiam pariter intenderent, eandem tamen in tradendo iure rationem ideo fecerunt, non sunt, quia non eiusdem loci, non eiusdem celi, non eiusdem hominibus ingenii leges ferebant. hæc illi cum animo circumspercerent, atque cogitarent: modo perficere possent, quod agebant: qua ratione perficerent, laborandum non esse iudicarunt. neque

enim ipsorum legum viatio factum est, ut aut Athenenses minus diu, quam Lacedemonij; aut Lacedemonij minus, quam Romani floruerint: sed quod Athenæ citius, quam Sparta; & Sparta citius, quam Roma, de rectâ maiorum consuetudine defensæ, legum imperium maiestatemque neglexit. Quare prudenter iudicat Polybius, quod duabus potentissimis civitatibus, Carthagino, & Roma, multorum annorum bello de imperio decertantibus, ad extremum succubuisse Carthaginem, & victam conditiones accepisse, ob eam maximè caussam punit, quod, quo tempore inter eas incidit contentio, tum & Carthaginem multo, quam antea, negligentius; & Romæ multo, quam unquam diligentius leges colebantur. nihil enim sine iure perpetuum est. Ius autem ipsum nihil aliud est, quam lege vivendi norma, legibus tradita atque prescripta. quam qui tenent, soli duas maximas res, maximeque optabiles adipiscuntur. primum, ipsi quotidie magis in sua ciuitate cari sunt, atque honorati, inter ignotos clari, inter homines viri, inter viros heroes: deinde id quod velle bonitatis est, perficere virtutis, facile consequatur, vt eorum patria clibus frequens, pacem tutam, omnibus bestia sit. Ex hoc genere facilius legimus Thebis Epaminondam, Sparte Agesilaum, Athenis Aristodem, Romæ Camillum, Fabios, Dectos, Scipiones, Catones, innumerales alios. nulla enim ex omnium seculorum memoria magis ad omnia laudem ciuitas excelluit. Et paulo post: Ius igitur omne aut à natura est, aut à consuetudine, aut à legibus. ius naturæ ipsum per se, sive consuetudine & legibus, ad optimam vita conditionem sat is erat. satis enim beate vivieremus, si naturam ducem sequeremur. sed quia, quod iustum & laudabile est, multi, vel quia sunt hebetes, non intelligunt; vel quia sunt improbi, dissimulanti: ictero, sic peccantibus daretur excusandi locus, scripta lex est, quæ quid agendum, si gloriatur esset, perpetuis literarum notis testatur, atque expressum ante oculos poneret. is enim, qui legem fert, si modo suam voluntatem ciuitatis commodo metit, tria spectat, vt personam faciat dignam perditi homines huius, vt ceteri, exemplis admoniti, penique deterriti, meliores efficiantur: vestiri boni, sublaciis improbis, eutiores, ac tranquilliores vitam ducant. est igitur lex tanquam præcepto, qui, suggesto te natura, iustitiam ciuibis enunciat: cuius vocem qui volentes auribus percipiunt, tamque fideliter animo custodiunt: ita vivunt, vt virtutem à virtute facile distinguant, & ab altero, tanquam à pestilero angue, refugiant; alteram amplexentur, & amabilem præ ceteris rebus existimant. verum, quia publica res ita cum privata coheret, vt altera alterius commendo nitatur, nec sere, nisi utriusque recte sit, diu vigere & stare ciuitas vlla posset; propterea, quæ utriusque con-

D d

LEGVM ROMANA-

RVM ACCOMMODA-

TA AD LITERARVM ORDI-

NEM ENVMERATIO.

*Quid autem in hoc legum syntagmate hac postrema editione
prefitterimus, docebit te epistola ad Lectorem,
Prefationi adiuncta.*

CILIA Minutia, de pace Carthaginensi. Tulere M. Aelius, & Qu. Minutius Tribuni plebis, Cornelio, Aelio coss. Anno ab urbe condita 211. Vellentne iuberentne senatum decernere, ut cum Carthaginensibus pax fieret & quem enim pacem dare, quenq; ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vt irogas, omnes tribus iussent: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Lilius lib. 30.

Acilia, D E C O L O N I I S D E D V C E N D I S. Tulit C. Aelius Tribun. pleb. Consilio, Minutio coss. Anno ab v. o. d. 1. vi. Ut quinq; colonie in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostium fluminis Vulturni, Litera iisque, una Puteolos, una ad Castrum Salerni. his Buxentum adiectū: tricenæ familiæ in singulas colonias iubebantur mitti. Lilius lib. 32.

Acilia R E P E T U N D A R V M. Tulit eam M. Aelius Glabrio, patre eius qui Verris in causa Progn fuit, & cum C. Calpurnio Pisone post biennium consulatum gesse: quæ ab eo in Tribunatu plebis lata est, vt vult Manutius. Vi repetundarum causa vna actione absoluatur. Id est, vt neque reum comprehendinari, neque causam ampliari licet. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent literas & publicas & priuatas conquirendi, obsignandi, deportandi. Cicero. Verrin. 2. & 3. & in secundam Asconius.

AEBUTIA, DE L R G E B V S. Tulit Aebutius Tribunus pleb. Vr duodecim Tab. capita, quæ Reip. propter antiquitatem obsoletas quereres inutilia essent, abrogarentur: sola legis actiones Centumviri causa lata manerent. Gellius lib. 16. cap. 10. Ludovicus Charondas de hac lege in fragmento quodam Romanæ antiquitatis sic reperitur: L. Aebutius Tribunus pleb. vlr popularis. legem tulit ad populum, vt vi. Tab. capita, quæ inutilia essent reip. tollerentur. Quæ lex multis contradicentibus tandein rogata est.

Aebutia L. C I N T A. Vide Licinia Aebutia.

AELIA, D E C O L O N I I S D E D V C E N D I S. Tulit Q. Aelius Tubero Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio coss. Anno d. 1. viii. Vt Latinæ duæ coloniz. vno in Bruttio, altera in Thurinum agrum deducetur. Lilius libro 34.

Aelia, D E C O L. D E O. Tulit idem. Vt in agrum Latinum Tharinum colonis deduceretur. Lilius lib. 35. **A**ELIA, D E C O M I T I S. Tulit Q. Aelius c o s. cum M. Iulio. Anno d. 1. vii. Vt vult Hotomanus: à Tribuno tamen plebis latam contendit Manutius, vt & Fuliam, tum & ex Aelia gente, neminem unquam consulatum gesisse. Et sene testatur Sagonius eo anno Consules suille A. Manilium cū Q. Cassin. Nec vero post interficatos Gracchos, vt vult Zafius, & ante Punicū bellum

tertium lata est hæc lex. Tit. enim Gracchus Scuola & Pisone Coll. post euersem Carthaginæ occisus est. Et Cicero Orat. in Vatinum scribit leges Aellam & Fuliam in Gracchorū serocitate vixisse. Huius autem Aelie legis hæc sunt capita: Vt quoties cum populo ageretur, augures de caelo ferarent, nō agitatus & obnuclandi. id est denunciandi agi per Iouem non liceat, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam cuin lex ferretur, Augures de caelo seruabant: magistratus, si quid obseruati erat, quo impediri comitia possent, nunciabant. Cic. in Pisone, vbi centi ante Pisones & Gabinij consularum annis latam hanc fuisse legem scribit, oratoriæ & suo more. Mētio est apud omnes frequentissima.

AE L I A S E X T I A. Sancta, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducendi celi, auctorib; antiquis libris, sententiâque ipsa & historiæ veritate postulante. Idque iam pridem interpretum nonnulli docuerunt.

AE L I A S E X T I A, de testamētis. Tulere Sex. Aelius, C. Sentius coss. Anno d. c. l. v. i. Augusti temporibus. Vt qui serui penæ causa vincit à domino, quibusve iniustæ note fuerant, quive propter noxam torti, nocentisve inuenti, quive traditi ut ferro aut cū bestiis depugnarent, quive in custodia fuissent, iij si manumitterentur, nō ciues Ro. sed deditiorū numero essent: id est, ut ne connubium, neque commercium, neq; testamenti factiōnem haberent. Vt minorem triginta annorū servum vindicta aut testari ene, nisi causa apud consilium probata, manumittere non licet. Ne dominus annis viginti minor, seruum, nisi causa apud cōsilium probata, manumitteret. Vt seruus ab eo domino qui soluendo nō est, testamento liber esse iussus, & heres institutus, & si minor sit triginta annis, vel in ea causa, ut deditius fieri debat, ciuis Ro. & heres sit, si tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo plurimæ liberi heredēs esse insī sunt, primo loco scriptus liber & heres sit. Vt si patronus libertum inope non aluerit, primū libertatis causa impositis, tam ipse, quam is ad quæ ea res pertinebit, multetur: deinde ipsius hereditate, vni ipse nō ipsius liberi priuenter, nisi heres institutus sit, postremo à bonorum possessione remouetur, præterquam secundum tabulas. N e dominus in manumittendo seruo seruave legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: si fecus faxit, ad ciuis legitimam hereditatem ne admittatur. Vlpianus titulo primo Iustit. & Iustiniānus Iustit. quib. ex caus. manu. non lic. Item Julianus I. qui soluendo, quadragesimasecunda. Paulus I. si is qui. 35. l. 57. l. qui soluendo. 60. l. si non lex. 83. D. de hereditibus institu. l. scendum. 70. D. de verborum signific. leg. prima Cod. qui manum non poss. l. tercia §. 2. D. de suis & legit. l. si patronus,